

Vlaanderen
is erfgoed

Onroerenderfgoedprijs 2023

Agentschap
Onroerend Erfgoed

onroerenderfgoed.be

Onroerenderfgoedprijs 2023

COLOFON

Verantwoordelijke uitgever:
Peter De Wilde, Agentschap Onroerend Erfgoed,
Havenlaan 88 bus 5, 1000 Brussel

Wettelijk depot:
D/2023/3241/358

Redactie:
Valérie Evers, Kathleen Vancaester, Ludwine Van
Craenenbroeck, Kris Vandevorst

Fotografie:
Agentschap Onroerend Erfgoed,
Kris Vandevorst (tenzij anders vermeld)

Illustraties:
Annelien Smet

Vormgeving:
Jedidja Samyn

Druk:
Puntgaaf, Vichte

Meer informatie:
www.onroenderfgoed.be

Contact:
info@onroenderfgoed.be

Inhoud

Erfgoed verbindt 4

Erfgoed begeestert..... 6

Even voorstellen: de jury 8

Het jureringsverloop 10

Kasteelhoeve bij kasteel Forreist in Brugge 12

Woning Leclercq-Vandamme in Leuven 20

De huiskapel van Kasteel Robiano in Tervuren..... 26

Eervolle vermelding voor Janiek De Gryse..... 33

Kandidaten Onroenderfgoedprijs 2023 38

Terugblik: winnaars Onroenderfgoedprijs 2016-2022..... 44

Erfgoed verbindt

Matthias Diependaele

Vlaams minister van Onroerend Erfgoed

Vlaanderen is enorm rijk aan onroerend erfgoed, dat uniek en heel divers is. Van kleine bouwsels tot grote kathedralen of immense industriële sites, van een vredesboom tot uitgestrekte cultuurhistorische landschappen, van een motte tot een neanderthalsite. Dat erfgoed bepaalt sterk hoe onze omgeving eruit ziet, het geeft kleur en herkenbaarheid aan onze samenleving. Erfgoed geeft houvast in een snel veranderende wereld.

Daarom is het belangrijk dat we goed voor ons erfgoed zorgen. Dat is een gedeelde verantwoordelijkheid, maar uiteraard hebben de erfgoedeigenaars- en beheerders hierin een cruciale rol. Met de Onroerenderfgoedprijs willen we dan ook de initiatiefnemers die op een innovatieve en inspirerende wijze hun erfgoed een duurzame toekomst geven, in de bloemetjes zetten. De laureaten en winnaar van de Onroerenderfgoedprijs 2023 zijn alvast sprekende voorbeelden van hoe zij met liefde hun erfgoed herwaarderen en koesteren.

Sinds de start van de Onroerenderfgoedprijs in 2015 hadden we nog maar één keer een archeologisch project als laureaat, namelijk de neanderthalsite Hezerwater in Veldwezelt. Niet toevallig een plek waar de archeologische sporen duidelijk zichtbaar konden blijven in een beschermde site. Voor andere archeologische projecten is het door de aard van de Onroerenderfgoedprijs blijkbaar niet zo eenvoudig om mee te dingen. Daarom ben ik heel blij met de eervolle vermelding voor de archeologe die de opgraving van de Sint-Baafskathedraal in Gent leidde.

Veel van onze geschiedenis zit namelijk onder de grond. In de loop der eeuwen hebben we er letterlijk bovenop gebouwd of heeft het landschap zich er bovenop gevormd. Het uitgangspunt is dat we het erfgoed onder de grond zo veel mogelijk in stand houden. Maar soms kan dat niet: daarom hebben we een archeologische regelgeving om bij bouwwerkzaamheden, restauraties of infrastructuurwerken deze archeologische resten te onderzoeken en te waarderen. Zo leggen we elke keer een puzzelstukje bij in het verhaal van onze geschiedenis.

We kijken ook hoe langer hoe meer verder dan de kennis van één opgraving. Sinds 2018 kent Vlaanderen projectsubsidies voor syntheseonderzoek archeologie toe, om de archeologische kennis uit een bepaald gebied of over een bepaald thema met elkaar te verbinden. Op die manier graven we bij wijze van spreken dieper.

Nu wil ik nog een stap verder gaan: het is ontzettend belangrijk om die kennis ook te vertalen naar het brede publiek. Het succes van de archeologiedagen en 'Het verhaal van Vlaanderen' leert dat Vlamingen nieuwsgierig zijn naar die verhalen, naar wat hen verbindt met elkaar en met het verleden. Daarom lanceer ik dit jaar nog een oproep voor projectsubsidies educatie en publiekswerking, met als thema 'archeologie'. Door de kennis uit archeologische opgravingen te duiden en te delen met mensen raken ze nog meer begeistert door erfgoed. En dat is een uitstekend uitgangspunt voor een duurzame erfgoedzorg.

Erfgoed begeestert

Peter De Wilde

administrateur-generaal agentschap Onroerend Erfgoed

Dit jaar had ik het genoegen om voorzitter van de jury van de Onroerenderfgoedprijs 2023 te zijn. Samen met de andere juryleden ontdekte ik bij de 21 kandidaten een scala aan erfgoedzorgprojecten verspreid over Vlaanderen. Het is geen gemakkelijke opgave om de herwaardering van verschillende soorten erfgoed – van woningen over scholen en kerken, van eeuwenoude monumenten tot modernistisch erfgoed – te vergelijken, zelfs met de vier criteria uit het wedstrijdreglement als leidraad. Ze hebben allemaal hun merites. Daarom grepen we terug naar de essentie van de Onroerenderfgoedprijs: wat willen we met deze erkenning bereiken? Uiteraard is de doelstelling om kwaliteitsvolle en innovatieve erfgoedzorgprojecten in de kijker te zetten, maar het draait toch vooral om mensen: het gaat om de initiatiefnemers of opdrachtgevers die begeistert zijn door hun erfgoed en het met liefde restaureren, herwaarderen en een duurzame toekomst geven. Die hierbij een stapje verder gaan. Die de begeestering voor hun erfgoed willen delen. En die zo anderen inspireren om ook aan de slag te gaan met erfgoed en om zorg te dragen en meerwaarde te zoeken. Kortom, mensen die anderen begeistere(n) door hun passie voor erfgoed.

Met die gedachte in het achterhoofd kwamen we al snel bij de drie laureaten, bij wie de voorbeeldfunctie en de begeestering voor hun erfgoed boven de andere kandidaten uitsprong: de eigenaars van de kasteelhoeve Forreist in Brugge, de bewoners van de woning Leclercq-Vandamme in Leuven en de eigenaar-ondernemer van de kapel Robiano in Tervuren.

Maar er was nog een vierde project bij wie die begeestering volgens de jury prominent aanwezig was, namelijk de archeologische opgraving in de Sint-Baafskathedraal in Gent. Daarom vond de jury unaniem dat een eervolle vermelding aan de archeologe die het project leidde hier op zijn plaats is.

Door mijn ervaringen in de jury liet ik de Onroerenderfgoedprijs van 2015 tot 2023 evalueren door mijn collega's in het agentschap Onroerend Erfgoed. Bij de hervorming van de Monumentenprijs tot Onroerenderfgoedprijs was het de doelstelling om alle soorten erfgoed aan bod te laten komen. De afwisseling van een editie met toegankelijk en een met niet-toegankelijk erfgoed moest

ertoe leiden dat naast grote indrukwekkende publieke projecten ook kleinschaligere initiatieven konden deelnemen. De eerste doelstelling is niet gelukt: archeologische en landschappelijke erfgoedzorgprojecten schreven nauwelijks in of geraakten niet door de eerste selectie; steevast ging een monument met de Onroerenderfgoedprijs lopen. De tweede doelstelling lijkt iets beter, maar niet helemaal gelukt: kleinschalige initiatieven stonden vaak nog in de schaduw van grote projecten. Dat maakt dat we beslisten om even gas terug te nemen en de tijd te nemen om te reflecteren over de toekomst van de Onroerenderfgoedprijs.

Ik kan nog niet zeggen in welke vorm de Onroerenderfgoedprijs terugkeert of met welke categorieën. Wat wel zeker is, de essentie blijft dezelfde: mensen die met begeestering voor hun erfgoed zorgen vieren om zo de begeestering bij anderen aan te wakkeren. Wordt vervolgd!

Even voorstellen: de jury

De jury van de Onroerenderfgoedprijs 2023 bestaat uit vijf leden. Het zijn specialisten monumentenzorg, landschapszorg en archeologie, aangevuld met mensen met een bredere maatschappelijke kijk.

Peter De Wilde, voorzitter

Peter De Wilde is de administrateur-generaal van Onroerend Erfgoed en waarnemend administrateur-generaal bij Toerisme Vlaanderen. Hij pleit voor waardegedreven erfgoedzorg en -beleving, waarbij het verbinden van plekken, mensen en activiteiten centraal staat. Hij wil van Vlaanderen een bloeiende erfgoedregio maken, waar erfgoed als hefboom dient om bewoners, ondernemers en bezoekers te verbinden.

Griet Langbeen

Griet Langbeen werkt bij erfgoedvereniging Herita als manager merkbeleving en coördinator van Open Monumentendag in Vlaanderen. Ze heeft een brede expertise in communicatie, brand management en storytelling. Deze zet ze graag in om de maatschappelijk relevantie van erfgoed tastbaar te maken voor een breed

Johan Hoorne

Johan Hoorne, archeoloog en zaakvoerder van De Logi & Hoorne, is een innovatieve kracht in de erfgoedsector. Hij is een fervent voorstander van publiekswerking en streeft naar een breder maatschappelijk draagvlak voor archeologie. Dat doet hij onder meer als voorzitter van het Forum Vlaamse Archeologie en oprichter van Ex situ, een archeologisch tijdschrift voor een breed publiek over archeologie in Vlaanderen.

publiek. Voor hen is Open Monumentendag vaak een ideaal instapmoment. Daarom wil Griet alle Vlamingen motiveren om de tweede zondag van september op pad te gaan en de monumenten én de mensen die er zich met hart en ziel voor inzetten, te (her)ontdekken, te beleven en te koesteren.

Sylvie Van Damme

Sylvie Van Damme, postdoctoraal onderzoeker en onderzoeksleider aan de Universiteit Antwerpen, is een ervaren geograaf, ruimtelijk planner en landschapsspecialist met oog voor erfgoed. Vanuit haar expertise in landschapsontwerp en ruimtelijke planning hecht ze bijzonder belang aan het diverse karakter van landschappen en aan hoe verschillende elementen in een landschap met elkaar en met hun omgeving in interactie gaan. Onder het motto 'Behoud door ontwikkeling' zoekt Sylvie naar manieren om erfgoedensembles op een duurzame manier in stand te houden.

Filip Vanhaverbeke

Filip Vanhaverbeke, algemeen directeur van intercommunale Leiedal, is een expert op het gebied van streekontwikkeling, duurzaamheid en ondernemerschap. Hij werkt aan een innovatieve en duurzame toekomst voor zijn regio, waarin erfgoed een cruciale rol speelt. Met zijn brede kennis en ervaring draagt hij bij aan de ontwikkeling van instrumenten zoals het Actieplan Bouwkundig erfgoed. Hij zet zich ook in voor de renovatie van waardevolle panden en sites, zoals bijvoorbeeld het Hotel aux Armes de France in Kortrijk, de Roterij Sabbe in Kuurne, het Bassin in Spiere-Helkijn en Transfo Zwevegem. Filip is een gewaardeerd gastdocent en inspirerend spreker in binnen- en buitenland.

“Het ging om 21 zeer verschillende erfgoedprojecten, elk met hun verdienste. Het voelde soms aan als appels met peren vergelijken. En de 4 criteria zijn niet altijd apart te beoordelen. Daarom keken we dit jaar door een andere bril: naast de 4 criteria keken we vooral naar de voorbeeldfunctie van het project en de liefde waarmee de opdrachtgever of initiatiefnemers hun erfgoed herwaarderen en dat ook willen delen met anderen.”

– De jury

Het jureringsverloop

De oproep naar kandidaten voor de Onroenderfgoedprijs 2023 lanceerden we in januari, kandidaten konden zich inschrijven tot en met 1 maart. We ontvingen 25 inschrijvingen. Na een eerste screening aan de deelnemingsvoorwaarden bleven nog 21 kandidaten over.

De jury beoordeelt elk project aan de hand van de vier criteria uit het wedstrijdreglement:

- > **voorbeeldfunctie:** de mate waarin het onroenderfgoedproject inspirerend kan werken voor andere projecten door de voorbeeldige omgang met het onroerend erfgoed
- > **vernieuwend karakter:** de mate waarin het onroenderfgoedproject blijkt geeft van een doordacht en vernieuwend concept, of de mate waarin nieuwe inzichten, methoden en technieken zijn toegepast
- > **maatschappelijke relevantie:** de mate waarin het onroenderfgoedproject inspeelt op maatschappelijke uitdagingen of bijdraagt aan de waardering voor onroerend erfgoed in het algemeen
- > **betrokkenheid en engagement:** de mate waarin eigenaars, beheerders, omwonenden of andere belanghebbenden een betekenisvolle rol hebben gespeeld in de totstandkoming van het onroenderfgoedproject

Op basis daarvan selecteerden de juryleden vier projecten die op dat vlak uitblonden en waarover ze extra informatie wilden om te beoordelen in een tweede ronde:

- > de archeologische opgraving van de Sint-Baafskathedraal in Gent
- > de restauratie en herbestemming van de kasteelhoeve bij Kasteel Forreist in Brugge
- > de restauratie van de kapel Robiano in Tervuren
- > de restauratie van de woning Leclercq-Vandamme in Leuven.

De jury kreeg een toelichting over de archeologische opgraving in Gent door de opdrachtgever (het bisdom Gent) en de uitvoerder (Ruben Willaert nv) op 1 juni. Dat onroenderfgoedproject kan immers niet meer fysiek ‘bezocht’ worden. De juryleden bezochten de drie andere projecten op 2 juni.

Tijdens de tweede ronde selecteerden de juryleden na een uitvoerig debat en unaniem drie restauratieprojecten als laureaten: die van de kasteelhoeve bij Kasteel Forreist in Brugge, van de woning Leclercq-Vandamme in Leuven en van de kapel Robiano in Tervuren. De juryleden zaten op dezelfde lijn wat de keuze van de winnaar betreft: het restauratie- en herbestemmingsproject van de kasteelhoeve bij Kasteel Forreist in Brugge.

Daarnaast besliste de jury om een eervolle vermelding te geven aan archeologe Janiek De Gryse van Ruben Willaert nv, die het project van de archeologische opgraving in de Sint-Baafskathedraal leidde.

De jury stelde de keuze voor de drie laureaten, de winnaar en de eervolle vermelding voor aan de Vlaamse minister van Onroerend Erfgoed, die de keuze bevestigde.

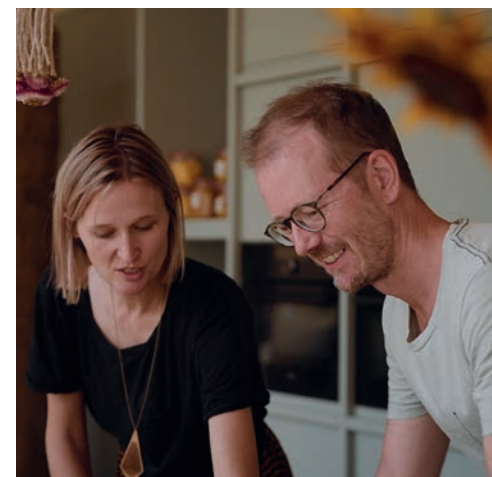

winnaar
Onroerenderfgoedprijs 2023

Kasteelhoeve bij kasteel Forreist, Brugge

Samenleven in erfgoed doet het herleven

In 2014 kochten Marit en Pieter de kasteelhoeve Forreist in Sint-Andries, Brugge. Op dat moment was de site bijna volledig overwoekerd en verschillende volumes waren herleid tot ruïnes. Ze begonnen met veel enthousiasme en visie aan hun avontuur. Het doel van het koppel was de site opnieuw te laten stralen en te delen. Dit als cohousingproject, met maximale aandacht voor de erfgoedwaarden, integratie van nieuwe technieken voor een duurzame en ecologische toekomst van de site en aandacht voor de sociale inbedding.

“Leven in erfgoed doet het herleven. De eigenaars zijn vastberaden om hun erfgoed een duurzame toekomst te geven. Ze doen dat met veel respect voor de erfgoedwaarden. Het cohousingproject met woonruimtes en ruimtes voor gemeenschapsvorming speelt in op de maatschappelijke noden van vandaag. De eigenaars betrokken in hun avontuur niet alleen verschillende specialisten in erfgoed maar ook de lokale gemeenschap. Het sociale engagement en de wijze waarop ze hun liefde voor erfgoed willen delen met anderen werkt inspirerend.”

– De jury

De site bestaat uit meerdere losse bestanddelen, wat hen toeliet het project in verschillende fases aan te pakken. De orangerie, boerenwoning en de schuur transformeerden ze tot woonunits voor cohousing waarbij het maximaal herwaarden van het erfgoed centraal staat. Zo werd het houtwerk en het dakgebinte gerestaureerd. Toen ze onder de vele verflagen op de gevel van de hoeve restanten van een grisailleschildering vonden, restaureerden ze de best geconserveerde delen. Het bakhuis, de ommuring van de tuin met de twee Egyptische pylonen, de stal, de waterput en de serre behielden hun functie maar zijn met evenveel liefde voor erfgoed gerestaureerd.

Ze kozen resoluut voor een duurzame en ecologische aanpak en stelden alles in het werk om die af te stemmen op het erfgoed. Zo kregen zonnepanelen een subtiele plek op de gebouwen en is de hoogrendementskachel voorzien van een ondergrondse schoorsteen om de erfgoedwaarde van het dak niet aan te tasten. Een regenwatersysteem zorgt voor de opvang van 125.000 liter water.

“Het is een integraal project waarin de initiatiefnemers landschappelijk, archeologisch en bouwkundig erfgoed opnamen in hun masterplan. Bij nieuwe erfgoedontdekkingen stuurden ze dat plan bij. Ze leerden uit hun erfgoed en lieten zo het project ‘rijpen’. Dat leidde tot een prachtig resultaat dat velen kan inspireren. Een terechte winnaar van de Onroerenderfgoedprijs 2023.”

– De jury

Voor Pieter en Marit was de restauratie letterlijk een ontdekkingsstocht. Ze schakelden naast restauratiespecialisten en kunsthistorici ook archeologen en landschapsspecialisten in, om het totale potentieel van de site te onderzoeken. Bij vrijwel elk werk dat ze aanvatten, stuitten ze op onbekende elementen die geïntegreerd konden worden in het eindresultaat. Met de hulp van een landmeter en een tuinarcheoloog ontdekten ze dat de tuin was onderverdeeld in vier delen, rondom een hoger gelegen waterput. Dat niveauverschil is intussen hersteld. De vondst van talloze gesmede spijkers in de tuinmuur leidde tot de conclusie dat er vroeger leifruit aanwezig moet geweest zijn. Vandaag groeien er opnieuw leibomen op die plek. De serre beschikte oorspronkelijk over niveauverschillen tussen gangpad en plantenbakken, zodat het werk de rug minder zou belasten. Ook dat is vandaag weer hersteld.

Deze aanpak is typerend voor de manier waarop de eigenaars het project aanpakten: met een ambitieus masterplan voorop, maar open voor de ontdekkingen die onderweg opdoken en deze altijd dankbaar integrerend in het indrukwekkende geheel.

Het delen van de site is een rode draad in dit project. Naast de herbestemming tot cohousing zijn er pop-up events, moestuin-activiteiten met de plaatselijke school en is er een biologische pluktuin ingericht.

“Ons doel was driedelig: het erfgoed restaureren, natuur laten floreren en mensen laten samenleven in een soort van cohousing. Het is een unieke plek die we willen delen. Samen met het erfgoed willen we een verbindende rol spelen en mensen via kleinschalige initiatieven bij het erfgoed betrekken.”

– Pieter, eigenaar

“Toen we het domein pas gekocht hadden, hoorden we vaak ‘waar zijn jullie nu aan begonnen!?’ Een enkeling twijfelde aan onze realiteitszin. Nu krijgen we vooral reacties van **verwondering en bewondering**. Zelf genieten we ook dagelijks van deze prachtige omgeving.”

– Pieter, eigenaar

Kasteelhoeve Forreist

Van deze omwalde hoeve is al sprake sinds de 16de eeuw, behorend bij een nabijgelegen klooster. Op de kaart van Pieter Pourbus (1561-1571) bevindt de hoeve zich binnen een omwalling. In 1808 werd ze onderdeel van het nieuw ontworpen kasteeldomein Forreist, gebouwd in opdracht van Anselme de Peellaert, kamerheer van keizer Napoleon Bonaparte. De hoeve kreeg toen haar Egyptisch aandoend uiterlijk, om te passen bij het nieuwe kasteel in empirestijl.

De hoevesite ten oosten van kasteel Forreist bestaat uit verschillende losse bestanddelen. De boerenwoning met gevel in empirestijl is uniek voor het agrarisch erfgoed in Vlaanderen. De schuur is gaaf bewaard 18de-eeuws. De stallen vormen de noordzijde van een ommuurde groentetuin en herbergen een oranjerie. De toegang tot de ommuurde groentetuin is geflankeerd door twee pylonen die verwijzen naar de Isistem-pel op het Egyptische eiland Philae in de zuidelijke Nijlvalle. Op het erf van de hoeve en de aansluitende huiskavel zijn telkens met een typische inplanting ook een bakhuisje, een stalgebouwtje en een grondvest van een vroeger schuifje op de grachtomwalling bewaard.

Deze hoeve werd als deel van het kasteeldomein Forreist beschermd als monument in 2015.

laureaat
Onroerenderfgoedprijs 2023

Woning Leclercq-Vandamme in Leuven

Wonen in erfgoed is een meerwaarde

Toen Gerrit en Eveline in 2017 op zoek waren naar een goede gezinswoning, hadden ze een 'coup de foudre' bij de woning Leclercq-Vandamme in Leuven. Dat de woning een ontwerp is van de architect Willy Van Der Meeren, een van de laatste vertegenwoordigers van de modernisten in Vlaanderen, wisten ze op dat moment niet. Ze lazen op de immobiënwesite enkel 'beschermde erfgoed', maar hadden geen idee wat dat inhield. De woning was bovendien in slechte staat: er was betonrot, een lekkend dak en veel kapot schrijnwerk. Gelukkig keek het koppel hier doorheen. Ze besloten de woning uit 1962 te kopen en in haar oorspronkelijke glorie te herstellen.

“Het is bewonderenswaardig hoe de eigenaars, die bij aankoop van deze woning helemaal niets afwisten van erfgoed en van architect Willy Van der Meeren, uitgroeiden tot ambassadeurs voor modernistisch erfgoed. En nu stellen ze fier hun erfgoed open voor architectuurliefhebbers. Mooi is ook hun zoektocht naar balans en compromis in het toekomstbestendig maken van hun woning en het bewaren van de authenticiteit ervan.”

– De jury

In een eerste fase maakte het koppel de woning opnieuw bewoonbaar. Hierbij lag de focus voornamelijk op de technische aspecten. In een tweede fase zorgden de eigenaars ervoor dat de erfgoedwaarden opnieuw volledig tot hun recht kwamen. Latere toevoegingen werden afgebroken. Het schrijnwerk kon gerestaureerd worden en kreeg modern, energetisch glas. Het dak werd hersteld en met subtiële esthetische ingrepen teruggebracht naar het oorspronkelijke uitzicht. Op het plafond is de bekisting in rieten matten nog altijd aanwezig. Door de zwevende betonplaat onder het huis bewust niet te isoleren, vertoont ze nog de afdruk van de oorspronkelijke bekistingsplanken.

De woning, een 'klooster-op-pilotis' met centrale patio waarrond de verschillende functies van het huis zijn gegroepeerd, kreeg haar transparantie terug. Daardoor gaan de ruimtes in interactie met elkaar. Willy Van Der Meeren tekende ook het interieur, keukens en kasten inbegrepen. Die kasten waren echter zwaar beschadigd en deels onherstelbaar. De te vervangen delen werden met

zorg en oog voor detail gereproduceerd. De volledig nieuwe keuken is ontworpen met een knipoog naar een origineel van Van Der Meeren. De muurschilderingen van Anita Van Damme zijn nog steeds prominent aanwezig in de woning.

In een traject vol ontdekking en verwondering voor de modernistische architectuur werden de eigenaars bijgestaan door de oorspronkelijke bouwheer, René Leclercq, en Mil De Kooning, em. prof. Architectuur aan de Universiteit Gent. In hun zoektocht naar balans en compromis haalden de eigenaars veel steun en inspiratie uit contacten met andere bewoners van modernistisch erfgoed. Met de juiste motivatie hebben ze deze naoorlogse villa toekomstbestendig gemaakt.

“Na elk bezoek werden we meer verliefd op het huis. We hebben dan ook besloten er volop voor te gaan. We wilden het huis terugbrengen naar zijn originele toestand. Voor ons betekent het wonen in deze erfgoedwoning echt een meerwaarde.”

– Gerrit, eigenaar

Woning Leclercq-Vandamme

De atelierwoning Leclercq-Vandamme in Leuven is een ontwerp van architect Van Der Meeren uit 1962. Het huis werd als atelierwoning gebouwd in opdracht van kunstenares Anita Van Damme en haar echtgenoot. Willy Van Der Meeren (1923-2002) wordt beschouwd als één van de belangrijkste en meest inventieve naoorlogse ontwerpers. Deze woning is een markante realisatie en een betekenisvol referentiewerk binnen zijn veelzijdige oeuvre, een uniek voorbeeld van jonge bouwkunst en meer bepaald van residentiële architectuur uit de jaren 1960 in Vlaanderen.

De woning met inbegrip van de tuin is beschermd als monument in 2009.

De huiskapel van Kasteel Robiano in Tervuren

Investeren in erfgoed als inspirerende werkomgeving

Het gebeurt niet elke dag dat een Amerikaanse softwareontwikkelaar als mecenas optreedt en in Vlaams erfgoed investeert. NV SAS Institute, met aan het hoofd een echte erfgoedliefhebber, deed dat. In 1994 kocht het bedrijf het kasteeldomein van Robiano in Tervuren en vestigde zijn kantoren in het eclectische kasteel. Destijds was er geen budget over om ook de neoromaanse kapel te restaureren, maar het bedrijf maakte de belofte aan zichzelf om die op termijn toch in ere te herstellen.

laureaat
Onroerenderfgoedprijs 2023

winnaar publieksprijs
Onroerenderfgoedprijs 2023

Deze belofte maakte het bedrijf dan ook waar. In 2009 kregen de plannen voor de restauratie van de kapel vorm. Op dat moment was de toren boven op de kapel niet meer origineel en waren de binnenmuren overschilderd met opzichtelijke gele en oranje latexverf. Er werd onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de plek en de toevallige vondst van een postkaart toonde de oorspronkelijke grandeur van het interieur: de kapel bleek rijkelijk uitgewerkt door meesters in hun vak, zowel de beschilderde muren als de glasramen spraken tot de verbeelding.

De facility manager van NV SAS Institute nam de coördinatie van het project in handen. Zij zag gauw in dat deskundigheid uitermate belangrijk was voor deze werf en stelde een team samen van deskundigen en lokale kunsthistorici, ambachtslieden en restauratietechnici. Ze trad zelf op als verbindende factor tussen deze specialisten.

In de eerste fase kwam de buitenkant van de kapel aan bod. Het dak werd gerestaureerd. Het verdwenen houten torentje werd gereconstrueerd op basis van oude tekeningen. De gevel werd gereinigd en de bas-reliëfs geconsolideerd. Maar het belangrijkste werk situeert zich in het interieur van de kapel.

De glasramen werden in detail hersteld door specialisten. De rijkelijk beschilderde muren werden met de grootste zorg geconserveerd en gerestaureerd op basis van een oude postkaart. Op het gewelf ontdekten ze achter dikke lagen oranje latexverf de oorspronkelijke 19de-eeuwse afbeelding van een blauwe sterrenhemel met gouden accenten. De aannemer slaagde erin de originele afwerking helemaal vrij te leggen, waardoor een dure reconstructie niet nodig was. Dat is een absolute meerwaarde voor het eindresultaat en de erfgoedwaarde van de kapel. De kapel is vandaag een kleurrijke, authentieke multifunctionele ontvangstruimte.

“We vinden het lovenswaardig dat het Amerikaanse bedrijf NV SAS Institute als **mecenas voor het erfgoed** optreedt. Het minutieuze herstel van

een huiskapel geeft immers niet de ‘return-on-investment’ die een bedrijf normaal gezien beoogt. We willen in het bijzonder de **rol van de facility manager** vermelden: door zelf de coördinatie in handen te nemen en een netwerk van gespecialiseerde lokale ambachtslui, kunsthistorici en restauratietechnici aan te sturen, tilde ze de restauratie naar een bijzonder hoog kwaliteitsniveau. Een voorbeeld voor vele restauratieprojecten.”

– De Jury

Winnaar publieksprijs 2023

Op 6 juli 2023 maakte de Vlaamse minister van Onroerend Erfgoed de laureaten van de Onroerenderfgoedprijs 2023 bekend. Dat betekende meteen ook de start van de stemmingsronde voor het publiek. Via de website van het agentschap Onroerend Erfgoed konden zij stemmen op hun favoriete laureaat. Traditioneel wordt de stemming afgesloten op het einde van Open Monumentendag, dit jaar op zondag 10 september 2023.

De restauratie van kapel Robiano viel duidelijk in de smaak bij het publiek. Het project kreeg 38 procent van de stemmen achter zich en wint hiermee de publieksprijs 2023.

“Het mooie aan dit project is dat we het zelf gecoördineerd hebben, zodat we de beschikbare middelen maximaal in de restauratie van het erfgoed konden steken. Dat willen we in de toekomst blijven doen: dit erfgoed zo goed mogelijk blijven onderhouden en het met zo veel mogelijk mensen delen.”

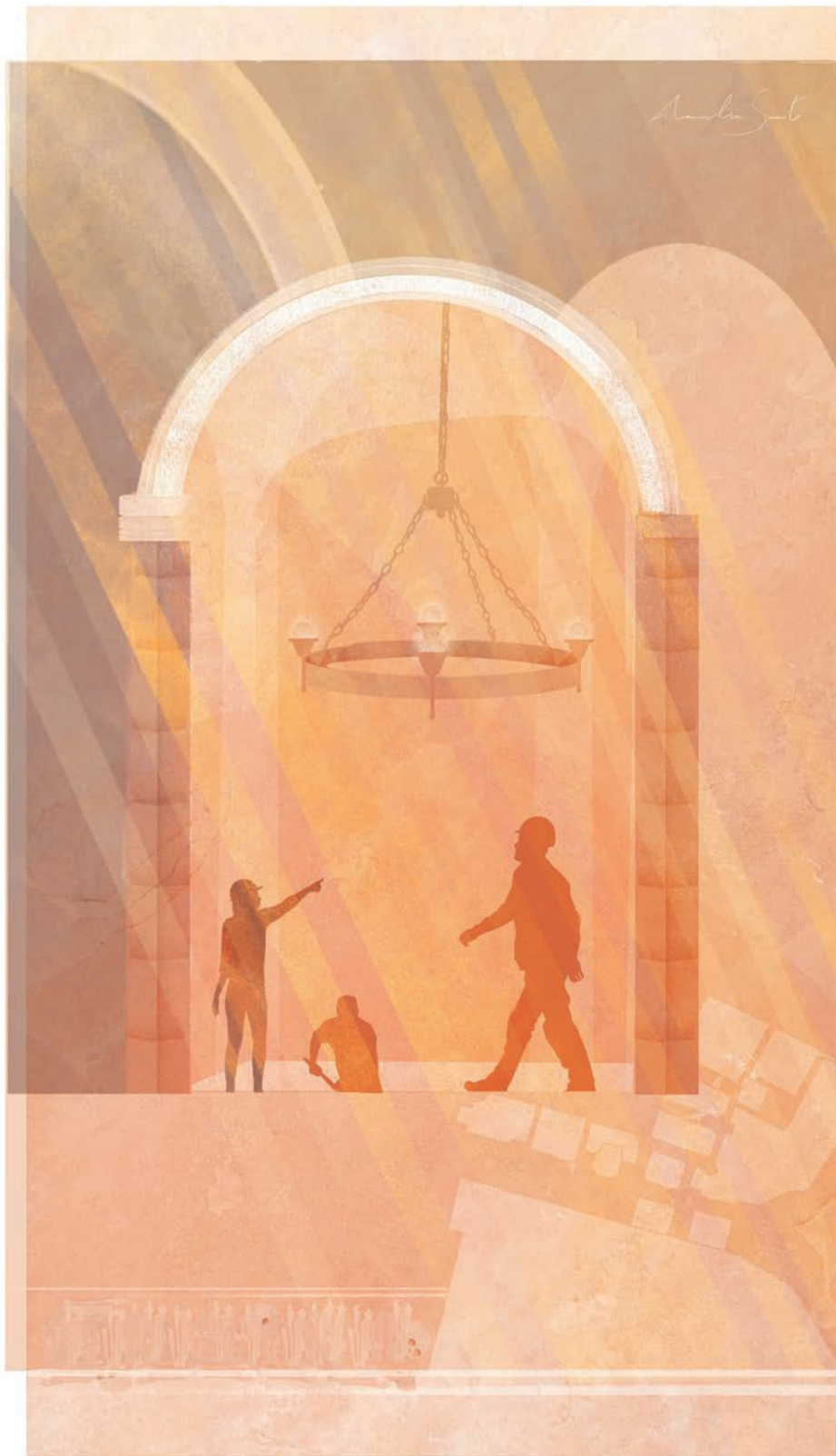
– Caroline Bánki,
manager corporate services SAS Institute

Kapel Robiano

De huiskapel is onderdeel van het kasteeldomein Robiano. Dat is één van de oudste kasteeldomeinen van Tervuren waarvan de oorsprong teruggaat tot de 14de eeuw. Het huidige uitzicht van het kasteel is grotendeels bepaald door de 19de-eeuwse verbouwing en uitbreiding met een eclectisch geïnspireerd kasteel met een neoromaanse huiskapel. De huidige naam van het domein refereert aan de familie de Robiano-de Stolberg die het kasteel van 1772 tot 1918 bewoonde.

Volgens de briefwisseling in het Fonds de Robiano dateert de kapel van 1864 en mag architect Coulon als ontwerper worden beschouwd. De Leuvense aannemer Vanderlinden stond in voor de uitvoering. De kapel werd rijkelijk versierd met muur- en plafondschilderingen die dankzij de restauratie minutieus zijn hersteld. De vier glasramen stellen onder andere de heiligen Elisabeth van Hongarije, Franciscus van Assisi, Vincentius à Paulo, Theresa van Avilla en Antonius van Padua voor.

Het kasteeldomein de Robiano werd beschermd als monument in 1995.

Eervolle vermelding voor Janiek De Gryse

Archeologen schrijven een nieuw hoofdstuk aan het verhaal van Gent

Volgens het wedstrijdreglement kan de jury van de Onroenderfgoedprijs een architect, restaurateur, ambachtsman of een andere uitvoerder honoreren met een eervolle vermelding. De jury besliste om deze eervolle vermelding dit jaar toe te kennen aan archeologe Janiek De Gryse van Ruben Willaert nv, projectleidster van de archeologische opgraving in de Sint-Baafskathedraal in Gent.

“Het archeologisch onderzoek overtrof al onze verwachtingen door de enorme hoeveelheid vondsten. Zo konden we in de crypte de bouwgeschiedenis van de 12de en 13de eeuw en later ontdekken, vonden we op het parochiekerkhof **ongewone fenomenen als massagraven en knekelmuurtjes**. En dan heb je ook nog het niveau eronder met de prehistorische pakketten. Dat liet ons toe het landschap te reconstrueren van de ijstijd tot de Romeinse periode. Het is echt uniek dat dit alles in één opgraving vervat zit.”

– Janiek De Gryse

In maart 2021 opende het gloednieuwe bezoekerscentrum van de Sint-Baafskathedraal in Gent, waar je via een digitaal parcours de geschiedenis van de kathedraal en het topstuk Lam Gods van de gebroeders Van Eyck kunt ontdekken. Het absolute sluitstuk van dit parcours is uiteraard het meesterstuk van Van Eyck zelf, dat een nieuwe plaats in de Sacramentskapel kreeg. De bouw van het bezoekerscentrum en de restauratie van de kranskapellen zouden waardevol erfgoed in de bodem verstoren. Daarom was een archeologisch onderzoek noodzakelijk om belangrijke informatie

over deze historisch gelaagde plek te documenteren en te analyseren. Tussen 11 maart 2019 en 11 juli 2022 voerde een team van 15 archeologen van de firma Ruben Willaert nv, in opdracht van de Kathedrale kerkfabriek Sint-Baafs en Artes Woudenberg nv/Artes Depret nv, het archeologisch onderzoek uit. Janiek De Gryse coördineerde deze opgraving.

Aanvankelijk waren in het bestek voor de archeologische opgraving enkel standaardanalyses voorzien. Voor deze unieke plek met zo'n rijke geschiedenis zou dit geenszins

“Het publiek ter plekke was echt geïnteresseerd in de opgraving en de vondsten. En het verhaal van de knekelmuurtjes ging via sociale media de wereld rond, tot in Vietnam, China en New York. Er kwam zelfs een vraag voor een radio-interview uit Canada.”

– Janiek De Gryse

volstaan om een antwoord te bieden op onderzoeksvragen die belangrijk zijn voor het verhaal van de Sint-Baafskathedraal en dat van Gent. Janiek De Gryse pleitte samen met haar team bij de opdrachtgevers om een onderzoekstraject op maat van de site te maken. Met succes, want het oorspronkelijke onderzoeksproject werd door de gelaagdheid van de site voortdurend aangepast en uitgebreid qua oppervlakte en uitgravingsdiepte. De archeologische opgraving leverde een enorme schat aan vondsten en unieke ontdekkingen op. In een wetenschappelijke stuurgroep met

binnenlandse en buitenlandse experts die Janiek De Gryse zelf coördineerde toetste ze de natuurwetenschappelijke onderzoeksresultaten af.

In september 2022 stelden ze samen de archeologische vondsten voor aan de pers. Onder andere 1.057 skeletten, knekelmuurtjes met resten van 400 mensen en een kinderkerkhof, een beschilderde grafkelder van een dame uit de 14de eeuw. De archeologen leverden in een recordtijd van anderhalf jaar een onderzoeksrapport van maar liefst 1700 bladzijden op.

“Janiek De Gryse pleitte bevrogen voor een onderzoekstraject op maat en coördineerde een wetenschappelijke stuurgroep met verschillende onderzoekspartners in binnen- en buitenland om de resultaten af te toetsen. Dat zorgt voor een gedragen onderzoekstraject en een degelijke basis voor verder wetenschappelijk onderzoek en publieke ontsluiting. We juichen ook de wijze waarop ze het publiek informeerde over de vondsten toe: via werfpanelen, nieuwsbrieven, een grote persconferentie en lezingen. Het zou fijn zijn mochten de onderzoeksresultaten ontsloten worden in het bezoekerscentrum van de Sint-Baafskathedraal.”

– De jury

“We willen hier ook de band tussen de uitvoerders en de opdrachtgevers van dit archeologisch onderzoek in de verf zetten. Er was een strakke deadline en steeds veranderende werkomstandigheden. Op zo’n korte termijn een indrukwekkend onderzoeksresultaat van zeer hoog niveau behalen kan alleen als alle partijen enorm gedreven zijn.”

– De jury

Kandidaten Onroerenderfgoedprijs 2023

Zorgende handen

21 kandidaten dongen mee naar de titel van
winnaar Onroerenderfgoedprijs 2023.

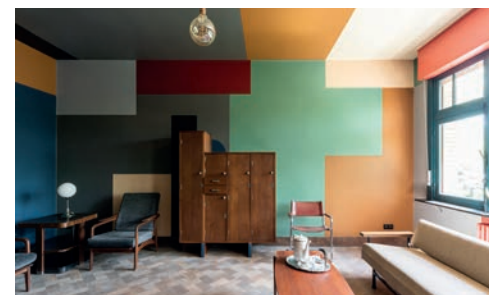
1 | Antwerpen: restauratie Campus Cadix, © Karin Borghouts

2 | Antwerpen: restauratie Knechtjeshuis – Site Paardenmarkt, © Sarah Bleeckhe

3 | Brugge: herbestemming Mouterij 't Hamerken, © Martin Gobyne

4 | Brugge: herstel kleuren Woning Billiet, © Jason Slabbynck

5 | Brugge: restauratie Kasteelhoeve Forreist, © Kris Vandevorst

6 | De Pinte: conservatie Hof ter Groene Walle, © Guido Desmet

7 | Gent: exterieurrestauroatie Sint-Barbarakerk, © Dennis De Smet

8 | Gent: opgraving Sint-Baafskathedraal, © Ruben Willaert, NV

9 | Gent: restauratie en herbestemming KASK, © Filip Dujardin

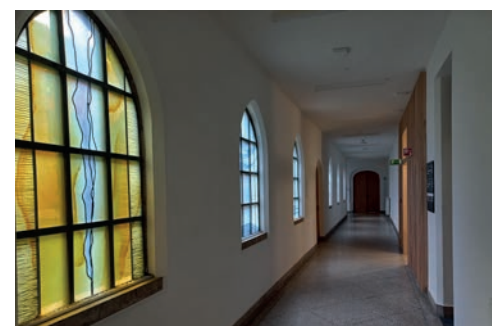
10 | Hasselt: renovatie Koninklijk Atheneum, © Kon. Atheneum

11 | Kluisbergen: restauratie Kasteel ter Donckt, © Luc Vandewynckel

12 | Leuven: herstel erfgoedwaarden Woning Leclercq-Vandamme, © Kris Vandevorst

13 | Leuven: restauratie en herbestemming Kartuizerklooster, © KartHuis

14 | Mechelen: restauratie en herbestemming Eiken Zaal, © Technische Scholen Mechelen

15 | Nieuwpoort: restauratie en herbestemming d'Oude Steenbakkerij, © Nico Vermeire

16 | Oostende: gevelrestauratie Appartement Compas, © Pieter Boons

17 | Oud-Heverlee: restauratie pastorie, © Studio Roma

18 | Puurs – Sint-Amands: Start Erfgoeddepot, © Tigo

19 | Tervuren: restauratie kapel de Robiano, © Kris Vandevorst

20 | Turnhout: herbestemming De Academie, © Lucid

21 | Westerlo: beheer en consolidatie Kasteel de Merode, © Erfgoed & Visie

Terugblik: winnaars Onroerenderfgoedprijs 2016–2022

De Roma in Antwerpen
– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2016

De Roma is een voormalige cinema in art-decostijl. Het was lange tijd de grootste filmzaal van Antwerpen en werd ook gebruikt voor vari  t  theater. Nadat de Roma in 1982 de deuren sloot, stond de cultuurtempel twintig jaar leeg. Enkele gemotiveerde culturele actoren uit de buurt vonden dat een spijtige zaak. Zij overtuigden de eigenaar en mochten de bouwval op eigen risico opknappen. Hiervoor zochten zij zelf de nodige middelen bij elkaar via sponsoring en premies. Voor de realisatie deden ze een beroep op professionele hulp, maar vooral ook op honderden vrijwilligers.

De Roma won ook de publieksprijs 2016.

Kasteel Boterberg in Kalmthout
– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2017

In 1846 kocht ene Paul Moons 120 hectare bossen en heiden, waarop zijn kinderen een kasteeltje in neo-renaissancestijl lieten bouwen. De Antwerpse bankier Hector Carlier liet het kasteel begin 20ste eeuw grondig uitbreiden en herinrichten. Na de dood van de laatste dochter van Carlier, realiseerde een Antwerpse projecteigenaar op het domein een cohousingproject. De bijgebouwen kregen een nieuwe functie als woning. In het kasteel vind je een loft, twee gastenkamers, kantoren en een aantal gemeenschappelijke ruimtes.

De schoenfabriek Eperon d'Or in Izegem

– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2018

Eperon d'Or in Izegem is een rijk gedecoreerd industrieel pand dat getuigt van de economische geschiedenis van deze stad. De voormalige schoenfabriek herbergt nu onder meer het schoenen- en borstelmuuseum. De details in exterieur en interieur zijn nauwkeurig opgeknapt, op basis van een uitgebreid vooronderzoek. Zowel op de bovenverdieping als beneden zijn er nieuwbouwvolumes geïntegreerd. Ze vormen een elegante hedendaagse aanvulling op de bestaande historische structuren en maken van dit gebouw een multifunctioneel geheel.

Eperon d'Or won ook de publieksprijs 2018.

Het gildehuis van de Vrije Schippers in Gent

– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2019

Het gildehuis van de Vrije Schippers is een van de best bewaarde gildehuizen aan de Graslei in Gent. De gilde van de Vrije Schippers kocht het pand in 1530. Het historische dubbelhuis is vandaag herbestemd als werkplek voor het Gentse Havenbedrijf. In de totaalrestauratie zijn zowel de historische gevels als interieurs op een voorbeeldige wijze aangepakt, gestoeld op een uitgebreid interdisciplinair wetenschappelijk en historisch onderzoek. Dit project gaf een stimulans aan de lokale economie, met onder meer een retour naar de ontginning van de Balegemse zandsteen. Het zeer genuanceerde herstel van de historische structuren is aangevuld met een goed vormgegeven aanbouw met hedendaags comfort.

Het Predikheren in Mechelen

– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2020

Het Predikheren in Mechelen is een barok klooster uit de zeventiende eeuw dat sinds 1980 beschermd is. Het vervulde in zijn lange geschiedenis verschillende rollen: opvangte-huis voor arme bejaarden, militair hospitaal en militaire kazerne met wapenarsenaal. Na jarenlange leegstand en verwaarlozing kreeg het complex recent een herbestemming als stadsbibliotheek. Afbrokkelende verflagen en bouwsporen uit het verleden zijn er niet alleen geconsolideerd, maar krijgen een ereplaats in het ontwerp. Je kan als het ware alle historische verhaallijnen van het monument aflezen. Er is ook plaats voor vernieuwing. Dankzij hedendaagse dakkapellen kon de bibliotheek een plaats krijgen op de bovenste verdiepingen van het voormalige klooster. Hierdoor is de zolderruimte optimaal benut en bleef de historische binnenkoer een open ruimte. Met een bar, een restaurant en ruimtes voor concerten en lezingen is het Predikheren een open huis voor de Mechelaar geworden. Het gebouw en het plein rond hebben de wijk nieuw leven ingeblazen.

Het Predikheren won ook de publieksprijs 2020.

wekkende tijdschapsule van. De restauratie is voor de bewoners een levenswerk. Met de uitgevoerde werken hebben ze hun woning opnieuw opgewaardeerd tot een voorbeeld van de interbellumarchitectuur; klaar voor een nieuw hoofdstuk.

Dit project sleepte tevens de publieksprijs 2020 in de wacht.

Het Steen in Antwerpen

– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2022

Sinds het begin van de 13de eeuw domineert de burcht de oevers van de Schelde. Van de 14de tot de 19de eeuw was het een gevangenis. In de vorige eeuw was het in gebruik als museum. In 2008 gingen de poorten van de burcht voor een tijdje dicht. Vandaag is Het Steen herrezen als het toeristisch onthaalcentrum van de stad, waar bewoners en bezoekers terecht kunnen voor informatie, boekingen, tentoonstellingen en een beleavingsparcours. Om dat te kunnen bereiken, onderging Het Steen een totaalrestauratie. In het historische deel werd het monument in ere hersteld. Daaraan kwam een nieuwbouw, die op verschillende manieren de link maakt met het oorspronkelijke deel en de stad. Goed geplaatste doorkijken bieden er een prachtig uitzicht over de oude stad. De strakke volumeopbouw van de nieuwbouw is nooit dominant. De kleurkeuze van de baksteen is geïnspireerd op de zandsteen en Doornikse hardsteen waarmee het monument is gebouwd. Dit zorgt voor een visuele continuïteit op de site. Oud en nieuw gaan hier op stijlvolle wijze hand in hand, zonder elkaar in de weg te staan.

Interbellumwoning door Joseph De Bruycker in Roeselare

– winnaar Onroerenderfgoedprijs 2021

Dit modernistisch burgerhuis in Roeselare is een driegevelwoning uit 1932 in opdracht van de heer De Buscher-Declercq, de eigenaar van het aanpalende betonbedrijf Declercq. De bel-etagewoning is een totaalkunstwerk naar ontwerp van de Vlaamse architect Joseph De Bruycker met een interieur in samenwerking met kunstenaar Victor Servranckx en een tuin aangelegd door André Rousseau. Originele details, zoals een van de eerste cubexkeukens, maken er een indruk-

De Onroerenderfgoedprijs bekroont eigenaars of initiatiefnemers die op een voorbeeldige en innovatieve wijze en met veel liefde en respect voor het beschermd onroerend erfgoed een erfgoedzorgproject realiseren. De Onroerenderfgoedprijs wordt georganiseerd door het agentschap Onroerend Erfgoed en toegekend door de Vlaamse minister van Onroerend Erfgoed.

In deze publicatie stellen we de laureaten, de winnaar en de eervolle vermelding van de Onroerenderfgoedprijs 2023 voor. Daarnaast blikken we terug op de winnaars van de Onroerenderfgoedprijs van 2016 tot en met 2022.

